

Sisällys

Esipuhe 9

ALUKSI 11

Tutkimuskysymykset 11

Ajalliset ja maantieteelliset rajaukset 13

Vuorovaikutuksen rajahistoriaa, pienet rakenteet suuressa kehyksessä 17

HATTUJEN SOTA JA KAJAANIN LÄÄNIN RAJAKIHLAKUNTA 21

Sodan merkit ja rituaalit 21

Kemiläistalvi 24

Rajaseudun militarisoituminen 27

Huoli ei tule yksin 28

Rajarauhat – rauhaa rajan asukkaille 30

RAJARAUHAT PAIKALLISENA ILMIÖNÄ 31

Ajalliset ja paikalliset maininnat 32

Pohjoinen riita-alue 37

Kainuu sissisodan keskiössä 39

Sissisodankäynti 43

Kansanperinne ja vainoajat 46

Rajarauhamenettely muualla Skandinaviassa ja Brittein saarilla 48

Aselepoja ja talonpoikaisrauhvoja 51

Rajarauhamenettelyn historialliset lähtökohdat 56

 Kristilliset roomalaiskatoliset rauhanliikkeet 57

 Maanrauhajulistukset ja valtakunnallisen rauhan organisointi 60

 Rauhanvalalainsäädäntö 61

RAJARAUHAT KESKUSVALLAN KONTROLLISSA 65

Maaherran monet merkitykset rajalääneissä 68

 Gustaf Creutz – kreivi, upseeri, rajaläänin maaherra 74

Paikallistason keskeiset toimijat rajarauhajärjestelmässä 77

 Pyhä veljeys – toimijoiden rituaalinomainen sukulaisuus 80

 Matthias Castreen – kruununvouti, pormestari, luutnantti 82

 Ivan Törhönen – kauppaenäläinen, rajarauhan puuha- ja takuumies,
 starosta 83

Rajaseudun papisto ja tehtävien laaja kirjo 86

Rajarauhamiehiä, rauhansanankuljettajia, sanankuljettajia,
sanomamiehiä 90

Piiraisten sanankuljettajadynastia 98

MUUT PUOLUSTUSKEINOT VIHOLLISUUKSISSA 103

Nostoväki vanhakantaisessa muodossaan 104

Talonpoikainen väki 107

Maanvarjelus 110

Carl Constantin De Carnall – omiensa haavoittama upseeri, vapaaherra,
maaherra 115

Hiihto rahvaan erityistaitona 116

Vartio- ja vastarintajärjestelmät rajalla ja keskeisillä kulkuväylillä 118

Keskinäisistä vihollisuuksista pidättäytyminen 122

Irtaimen arvo-omaisuuden kätkeminen 125

Pakeneminen ja piiloutuminen 125

Maahantulon kieltäminen ja matkustusrajoitukset valtakunnan
alueella 127

Propagandasotaa 128

Vakoilu ja tiedustelu 132

SODASTA RAUHAAN JA HARMONIAAN 137

Aselepoja, ikuisia rauhoja, rauhansopimuksia 140

Harmonia ja rauha ideaalitulana 143

Rauhan ja rajasuhteiden vaalinta 146

ROSVOJEN, ROSVOJOUKKOJEN JA MAANKULKIJOIDEN RAJASEUTU 150

Rosvojen Eurooppa 152

Tapaus Anna Latutar 156

Keinovalikoima rajarosvoja vastaan 162

Rikollisten väkivaltainen eliminointi 165

Varoittaminen rosvoista ja rosvojoukoista 168

Diplomaattiset toimenpiteet ja viranomaisten yhteistyö rajan yli 170

RAJAKAUPPA JA SEN LÄHTÖKOHDAT 175

Rajarauha – kaupparauha 178

Rajakaupan suuret eurooppalaiset puitteet 183

Kajaanin kaupungin nousu ja lasku 188

Kangassota, sarkasota 191

Toimintamalli riitatilanteiden varalle 195

Yrityksiä kontrolloida rajakauppaa 197
Rajatullilaitoksen tulo ja todellisuus 200
Virkaintoisen rajaratsastajan tapaus 207
Rajan suuret taloudelliset intressit 214
Solovetskin luostari, Luoteis-Venäjän voimakeskus 215
Luostarikapina ja sen seuraukset 222

RUOTSIN POHJOISILLA RAJOILLA 225

Kajaanin läänin kihlakunta ja Täyssinän rauhan raja 226
Ei tuumaakaan vieraille 230
Riitaa resursseista 232
Riidanratkaisua ja geometrisointia 235
Etenevä valtiollistuminen 242
Rauhanomaista yhteistyötä vihollisen kanssa 245
Rajaton pohjoinen 247
Maksuja itään 252
Rauhanmaksut muualla maailmalla 255

LOPUKSI: RAJA, RAUHA, RAJARAUHA 257

Viitteet 272
Lähteet 336
English Abstract 365

Liite 1. Itärajan rajarauhat 1490-luvulta vuoteen 1809 367

Liite 2. Nimeltä tunnetut sanankuljettajat itärajan koilliselta osalta suuren
Pohjan sodan (1700–1721) ja hattujen sodan (1741–1743) ajalta 381

Henkilöhakemisto 383
Paikannimihakemisto 387